

OBUKA I RATNA STVARNOST

O realnosti i specifičnosti vojne obuke. Osnovni kriteriji za ocenu kvaliteta vojne obuke jeste to koliko ona odgovara zahtevima, potrebama i fizionomiji rata i koliko se približila ratnoj stvarnosti. No odmah treba reći da to približavanje može biti samo do izvesnog stepena. Obuka može da bude samo delimično reprodukcija prošle ili anticipacija buduće ratne stvarnosti, može joj se u različitom, većem ili manjem stepenu približiti i prilagoditi, ali ne i biti identična. U njoj nema oružane borbe, konfrontacije i sukoba nepomirljivih protivnika koji ulažu sve materijalne, moralne, intelektualne i druge napore da nanesu jedan drugom poraz i nametnu volju suprotnoj strani. To postoji samo u ratu, a mi ne možemo organizovati stvarna borbena dejstva da bi vojnici naučili da ratuju. U tome i jeste suština i osnova problema prilagođavanja obuke pojedinaca i jedinica uslovima rata, u tome je i jedan od osnovnih i specifičnih didaktičkih problema vojne obuke, odnosno nastave, u poređenju sa ma kojom drugom. Kod drugih profesija nastava se obično izjednačuje sa stvarnom funkcijom ili delatnošću za koju se pripremaju oni koji se obučavaju. Inženjer, na primer, planira, praktično konstruiše ili gradi u toku nastavnog procesa kao i u životnoj praksi. Lekar, tehničar i drugi stavljaju se, ili mogu da se stave, takođe u toku nastave u »životne«, stvarne uloge i situacije. Svi se oni, dakle, u manjoj ili većoj meri, postavljaju u potpuno realne uslove i životne uloge i na takav način osposobljavaju za određeno zanimanje i konkretnu praktičnu delatnost. U školama zanatskog tipa to još više dolazi do izražaja. Jedinstvo teorije i prakse u ovim okolnostima potpuno je ostvarljivo.

Istina, može se s pravom primetiti da nijedna škola ne može u potpunosti osposobiti čoveka za praktično obavljanje profesionalne delatnosti. Život uvek postavlja sve nove i nove zadatke i probleme čijem se rešavanju ljudi uče u praksi, dopunskim školovanjem i obučavanjem. Škola daje samo osnovne principe, načela i smernice, a uporedo s tim i nužna praktična profesionalna znanja.

Međutim, kada je reč o vojnoj obuci, pogotovo njenom stručnom, borbenom delu, onoj strani koja samo u ratnoj praksi dolazi do pune primene, stvar stoji potpuno drukčije. Pred njom se postavljaju daleko teži problemi i prepreke nego pred ma koju drugu obuku. Borba je pre svega stvar praktične akcije. Za takvo delovanje čovek se najbolje i najefikasnije osposobljava učešćem u samoj borbi i rešavanju stvarnih problema koje nameće ratna situacija. No takve situacije u toku obuke nije moguće potpuno ostvariti iz razumljivih, objektivnih razloga, jer nedostaje pravi neprijatelj i njegove granate. »Na obuci, kako kaže G. Bazanov, vojnik ne vidi razrušene i spaljene

gradove, ne sluša jauk ranjenika, ne vidi sve ono što karakteriše ratište«.

Zbog svega toga vojnik posle obuke stupa u rat, pogotovo u savremenim uslovima, samo sa približnim predstavama i pojmovima o njemu i oružanoj borbi. Njih mogu da imaju samo oni koji su učestvovali u ratu, koji su doživeli sve opasnosti, teškoće i iskušenja koja on donosi, a takvih je relativno malo u svakoj armiji i to samo u redovima starešina. Pa i takve predstave samo donekle mogu odgovarati slici i fizionomiji savremenog rata koji će po mnogo čemu biti drukčiji od prošlih. Mnogo je češći slučaj da vojničke mase o ovome imaju netačnu i iskrivljenu sliku što im može samo smetati u ratu. »Uklanjanje lažnih predstava o borbi iz vojnikeve glave treba da bude jedan od glavnih ciljeva obuke«.¹

Ovo su tačne i poznate konstatacije. Međutim bilo bi veoma pogrešno ako bi se iz ovoga izveo zaključak da obuka ne sadrži elemente koji osposobljavaju vojnike i starešine za uspešno snalaženje i rešavanje problema u ratu. Kada tako ne bi bilo obuka ne bi imala svoj »raison d'être«.

No i pored svih objektivnih ograničenja, vojna obuka, ako je materijalno-tehnički obezbeđena, didaktički pravilno organizovana i izvođena, može vojniku da stvori mogućnosti da nauči dosta od onoga što zahteva rat, da ga osposobi da se snađe u kvalitativno novom ambijentu, u specifičnim i najtežim uslovima ljudske egzistencije i delatnosti. Takođe treba posebno naglasiti da su posledice neobučenosti za rat neuporedivo teže nego za ma koju drugu ljudsku delatnost. One se plaćaju najdragocenijim vrednostima — ljudskim životima.

Kad je reč o borbenom delu vojne obuke, karakteristično je i to da je program i sadržaj svake teme tu znatno teže precizirati, nego u drugim nastavnim oblastima. Tu nastavnik mora da improvizuje i dočarava ratnu situaciju. Ako je, na primer, planom i programom obuke predviđeno da se neka jedinica obuči u izvođenju napada, nemoguće je programom precizirati šta sve treba uraditi i kako obuka u pojedinosti da izgleda. To ne bi bilo ni korisno, jer bi vodilo u šablon, što protivureči suštini savremene obuke i uspešnoj pripremi za oružanu borbu. Na nastavniku je da na bazi poznavanja osnovnih načela taktike, operativne veštine i strategije, polazeći od opštih uslova savremenog rata, konkretnih prilika i uslova za izvođenje obuke, sam odredi sadržaj i formu realizacije teme koju obrađuje. On to ostvaruje samostalnom kombinacijom tehnike, ljudi, vremena, prostora i »neprijatelja«, stvarajući tako »ratni ambijent« gde će većina elemenata dejstvovati kao u ratu, izuzev borbenih sredstava i protivnika, koji će se najčešće imitirati, naročito kada su u pitanju ABH-sredstva. Od sposobnosti nastavnika da to kompenzira drugim sredstvima, pravilno organizuje i izvede nastavu, zavisice u velikoj meri stepen njene prilagođenosti stvarnoj borbi.

No vojnom obukom i vaspitanjem treba, pored ostalog, razviti i specifične moralno-borbene i psihološke kvalitete ličnosti i ospo-

¹ S. L. A. Maršal: *Ljudi protiv vatre, Vojno delo*, Beograd 1951, str. 28.

sobiti vojnike za izvanredno teška psihološka i fizička opterećenja, slična onima u ratu. Zato je prilagođavanje obuke uslovima i potrebama rata i ovde neophodno. A to predstavlja i problem. Kako npr. dočarati pravu ratnu opasnost u obuci. Ona je stalno prisutna i dominantna u ratu. U mirnodopskoj obuci ona može da bude samo izuzetna i retka pojava. Upravo princip bezbednosti, odnosno očuvanja života i zdravlja učesnika u obuci jedan je od osnovnih zahteva u periodu mira. Zbog toga sva moralno-psihološka opterećenja koja u ratu vrše znatan uticaj na ponašanje vojnika, primenu stečenih znanja, pa i sticanje novih znanja, navika i veština u celini, u mirnodopskoj obuci ne mogu doći do izražaja. Iz ovoga proizilazi kvalitativna razlika između uslova za obuku u miru i ratu.

Značaj procene protivnika. Nije dovoljno da obuka bude samo sadržajno i formalno saobražena opštim zahtevima modernog rata. Potrebno je ići i dalje od toga — ona mora velikim delom da se bazira i prilagođava konkretnom protivniku. »U periodu pripreme, u vreme mira, treba teorijski i praktično podesiti sopstvene borbene pripreme metodama obuke i taktici protivnika... Naoružanje, organizacija i taktička doktrina protivnika treba da budu nerazdvojni deo obuke sopstvene vojske«². Samo pod tim uslovima može se govoriti o njenoj uspešnoj prilagođenosti. Međutim, za ovo je potrebno poznavati i sistem borbene obuke, a samim tim i mogući način borbe, taktiku, operativnu veštinu i strategijske koncepcije verovatnog protivnika. Ovo zato, jer način i sadržaj borbene obuke svake armije u velikoj meri pokazuju kako će ona voditi borbu u eventualnom ratu. Stoga je istina da se neprijatelj najuspešnije pobeđuje ako se dobro poznaje.

I pored toga što se u periodu mira, često sa dosta sigurnosti, može predvideti najverovatniji budući protivnik, postoje objektivne teškoće da se u obuci uzimaju u obzir metode i oblici borbe koje on može koristiti u ratu. Taktika i druge grane ratne veštine se menjaju. One nisu samo jednostavno funkcija materijalne baze i odnosa, naoružanja i ljudi. Način borbe, pa i način obuke, zavisi, pored ostalog i od niza specifičnosti svake zemlje, od sposobnosti i vrednosti svesnog, subjektivnog faktora, od starešina koje obučavaju tu armiju. Posmatrano sa tog stanovišta, postoje široke mogućnosti u raznovrsnosti metoda i oblika obuke i njihovog prilagođavanja najraznovrsnijim borbenim uslovima i situacijama. Otuda isti objektivni uslovi ne dovode sami po sebi do istog načina i rezultata obuke i iste ratne veštine. Stoga, kada se radi o prilagođavanju obuke ratu protiv konkretnog protivnika, nije dovoljno polaziti samo od najopštijih načela vođenja rata koja rezultiraju iz opštih materijalno-tehničkih i drugih uslova, već i od specifičnosti koje se ispoljavaju u obuci pa i u načinu borbe svake konkretne armije. Naravno, samo u stvarnom sukobu mogu ove osobenosti da dođu do punog izražaja. U tome i leži objektivna poteškoća prilagođavanja obuke ratu protiv konkretnog protivnika.

Uslove u kojima se vodi rat stvara i suprotna strana. Prema tome, obuka se mora prilagoditi i tim uslovima, polazeći od analize

² А. В. Барабаншиков: Педагогические основы обучения советских воинов, Воениздат, Москва, 1962. стр. 84.

bitnih ratnih elemenata neprijatelja: vrednosti i broja ljudi, kvaliteta i količine naoružanja i borbene tehnike, opšte koncepcije vođenja rata i ratne veštine u celini, načina obuke, materijalno-tehničkih mogućnosti i dr. Pored toga, obuka se mora rukovoditi i zasnivati na vlastitoj materijalnoj i moralnoj bazi, kao i svim subjektivnim činiocima od kojih zavisi uspeh oružane borbe protiv najverovatnijih protivnika.

Uticaoj tehničkog progressa. Borba za usavršavanje postojećih i pronalaženje novih ratnih sredstava, ratne tehnike i naoružanja vodi se u savremenim uslovima sa izvanrednom upornošću i uz angažovanje ogromnog ljudskog potencijala, naučnih krugova i materijalnih sredstava. Sve se to odražava u manjem ili većem stepenu, na organizaciju oružanih snaga, način vođenja borbe, pripremu za rat i obuku. Uporedo sa revolucionarnim promenama u naoružanju i ratnim sredstvima, u fizionomiju savremenog rata unose se sve noviji elementi. To nameće potrebu stalnog usaglašavanja metoda vođenja oružane borbe i organizacije jedinica sa nivoom razvoja i karakteristikama savremene ratne tehnike. Sve to zahteva analogne promene i u sistemu vojne obuke i vaspitanja. Ali i pored težnje da obuka sledi revolucionarne skokove ratne tehnike i problematike u celini, a pre svega, promene u formama i načinu oružane borbe, to je veoma teško u potpunosti postići. U vojnoj nauci i tehnici je izvršena i neprekidno se vrši revolucija kakvu dosad nije poznavala vojna istorija. Prevrat koji je izvršen uvođenjem vatrenog oružja, skoro je beznačajan prema promenama koje su nastale posle uvođenja termonuklearnog oružja. Pored toga, treba naglasiti i to da su te promene došle za nečuveno kratko vreme. Dok je za prelaz od hladnog na vatreno oružje bilo potrebno nekoliko vekova, prelaz na nuklearno oružje došao je za nepune dve decenije, a s tim i revolucionarne promene u vojnoj veštini i obuci. Time su stvoreni novi problemi i prepreke za približavanje obuke ratnim uslovima.

Nova ratna sredstva u prvom redu atomska, ograničavaju prevazilaženje razlike između načina obučavanja ljudstva i savremene ratne prakse.

Zbog svojih specifičnih svojstava, ova sredstva se ne mogu koristiti u obuci u tolikoj meri da bi široke vojničke mase osetile posledice i efekte njihovih dejstava, doživele, bar u mikro-razmerama, atmosferu termonuklearnog rata. U prošlosti je svaka novina u naoružanju, najpre dovodila do promena u taktici, u načinu borbe najnižih jedinica i organizacije oružanih snaga. Promene su, dakle, unošene od nižih ka višim jedinicama, sa područja taktike ka strategiji. U savremenim uslovima primena atomskih borbenih sredstava išla je potpuno suprotnim pravcem. Promene su prvo nastale u oblasti strategije, a tek onda i postepeno se prenosile na područje taktike. Stoga je primena atomskih sredstava u taktičke svrhe manje poznata. Ovo svakako predstavlja poteškoću za obučavanje trupa i prilagođavanje obuke uslovima atomskog rata. Istina, vrše se probe i raznovrsne vežbe svim vrstama atomskog oružja, uz i bez prisustva jedinica, radi provere dejstva ovog oružja na čoveka, materijalna sredstva i opremu, njegovog delovanja na zaklonjene i nezaklonjene žive ciljeve, provere ade-

kvatnosti organizacijske strukture i formacije jedinica potrebama savremenog rata itd., ali sve je to neznatno u poređenju sa onim što bi bilo u samom ratu. Ograničenje korišćenja atomskih sredstava u obuci postoji i kod onih armija koje ga imaju dovoljno. Pored toga, nedostajanje ostalih tehničkih sredstava i naoružanja predstavlja takođe veliku poteškoću u prilagođavanju obuke uslovima rata, iako se ovaj nedostatak može u velikoj meri nadoknaditi primenom sredstava imitacije, simulacije i sl. »U vreme mira tehnika se razvija relativno brže nego taktika. U ratu obrnuto, taktika napreduje džinovskim koracima u odnosu na naoružanje«. ³ Zaostajanje taktike iza ratne tehnike predstavlja značajan problem obuke u savremenim uslovima.

Zaostajanje teorije ratne veštine iza ratne prakse. Kroz proces obuke vojnik se u stvari teorijski upoznaje sa ratom. Ta teorijska uopštavanja nisu bez značaja. Ona imaju važnu ulogu u unapređivanju obuke i razvijanju konkretne prakse.

Svaki rat je praktična provera valjanosti obuke koja se bazira na ratnim i mirnodopskim iskustvima, na onome što je pokazalo najbolje rezultate. Tako savremena vojna obuka koristi iskustva iz drugog svetskog rata, a delimično i ranijih. Proučavaju se i naučno analiziraju borbena dejstva sopstvene, savezničkih i protivničkih armija, uopštava se, kritički ocenjuje i osvetljava ratno iskustvo. Sve je to od velikog značaja za usavršavanje obuke u sadržajnom i didaktičkom smislu.

Međutim, osnovna objektivna teškoća i nedostatak u ovome je neprekidno zaostajanje teorije ratne veštine iza prakse, što uslovljava zaostajanje procesa obuke iza potreba i zahteva rata. »Vojna teorija najvećim delom polazi od iskustava prošlih ratova, uopštavanja metoda i oblika vođenja borbe u njima, uzroka pobjeda i poraza, delovanja i načina ispoljavanja svih faktora rata i dr. Iz toga je rezultiralo da su se armije obučavale više onome kako se ratovalo nego kako će se ratovati. Poznato je da je osnovna slabost armija u prošlosti bila u tome što su obučavane samo na iskustvima prošlih ratova.« ⁴ Takve tendencije u obuci bile su donekle objektivno uslovljene i u prošlosti, a i danas.

Teorijski se nikada nije u pojedinosti moglo sagledati i predvideti, i pored svestranih analiza svih poznatih faktora koji mogu da deluju u novom ratu, kako će se odvijati borbena dejstva i koji sve oblici i načini borbe mogu doći do izražaja, itd. Karakteristično je za vojnu teoriju i vojnonaučnu misao da se njihovi rezultati čuvaju u državnim okvirima te dostignuća na ovom polju sporije postaju univerzalna svojina nego iz drugih grana nauke. Naučnotehnička otkrića čuvaju se kao vojna tajna. Sve to utiče na zaostajanje vojne teorije od ratne prakse.

Međutim, s druge strane bilo bi pogrešno tvrditi da vojnonaučna misao toliko zaostaje iza ratne prakse da nije u mogućnosti da predvidi osnovne konture i elemente budućeg načina ratovanja. Naprotiv,

³ Z. O. Mikše: *Taktika atomskog rata*, Vojno delo, Beograd 1957. godine, str. 31.

⁴ A. O. Баронов: *Военная техника и морально-боевые качества воина*, Воениздат, Moskva, 1961. str. 36.

vojna misao može da ide ispred dosadašnjeg iskustva i prakse i da uspešno osvetljava osnovne probleme budućeg rata.

Izostajanje vojne teorije iza ratne prakse nije posledica samo delovanja opšte zakonitosti izostajanja promena u svesti ljudi iza promena u objektivnoj stvarnosti, nego velikim delom i slabosti subjektivnog karaktera. Poznato je, na primer, da su ratne doktrine, teorija ratne veštine, strategija i taktika oružane borbe nekih evropskih armija pre drugog svetskog rata, pa uporedo sa tim i obuka oružanih snaga, daleko zaostajale iza potreba novog rata, ne zato što nije bilo uslova da se sagledaju, osvetle i u osnovnim crtama predvide fizionomija i karakteristike budućeg svetskog rata, koji je bio na pomolu, već zbog nesposobnosti i inertnosti vojnog komandovanja da sagleda novo. U obuci i pripremi oružanih snaga za rat dominirala su iskustva iz prvog svetskog rata, zasnovana na pozicijskom načinu ratovanja. Nije se, dakle, shvatila suština materijalno-tehničkih promena nastalih između dva svetska rata, naročito u oblasti naoružanja, koja je zahtevala kvalitetne promene u načinu ratovanja i obuci trupa. Ali, u načelu, osnovni uzrok zaostajanja teorije leži u objektivnim faktorima i zakonitostima gnoseološkog karaktera.

Predstava budućeg rata stvara se: prvo, na bazi analize elemenata bližeg i daljeg ratnog iskustva; drugo, na osnovu stepena razvitka naoružanja i ratnih sredstava i, treće, na osnovu elemenata novog zasnovanih na naučno-tehničkoj analizi savremenog kretanja društva i razvoja ratne tehnike. Pri ovome moraju se uzeti u obzir i socijalno-politički i ideološki faktori koji će uticati na karakter budućeg rata, njegovu fizionomiju i forme vođenja borbe. Ako se ma koji od elemenata novog opšteg rata apsolutizuje ili favorizuje, zanemarujući ostale, može doći do pogrešnog zaključivanja o njenoj fizionomiji, a samim tim i do nepravilnog usmeravanja praktičnog rada na obučavanju i vaspitavanju oružanih snaga za rat. Može se, dakle, reći da uspeh u prilagođavanju obuke budućem ratu u najvećoj meri zavisi od toga kakav je u njoj odnos između iskustva prošlih ratova, savremene ratne tehnike i vojne veštine i onoga što predstavlja potencijalnu mogućnost, odnosno budućnost.

U pripremi armije za budući rat nemoguće je apstrahovati i potpuno zanemariti iskustva iz prošlog pa i delimično ranijih ratova. Ma koliko se savremeni rat kvalitativno razlikovao od prethodnih nemoguće je steći predstavu o njemu i razumeti ga bez jasnih pojmova o ranijim ratovima, njihovoj sadržini i karakteristikama, načinu izvođenja borbenih dejstava itd. Isto tako koliko god se savremeni rat razlikovao od prethodnih po borbenim sredstvima i naoružanju, metodama i načinu borbe, on nužno mora sadržati i pojedine elemente načina borbe iz prošlih ratova. Ovo je, pored ostalog, uslovljeno i time što će u novom ratu neizbežno doći do primene, pored atomske, i konvencionalne ratne tehnike i naoružanja. Takođe će biti velike sličnosti u sastavu i kvalitetu ljudi, što na svoj način utiče na oblike borbenih dejstava. Sve to upućuje na zaključak da su ratna iskustva, ukoliko odgovaraju zahtevima savremenog rata, neophodan i značajan faktor u pripremi armije za rat i da moraju naći mesta u vojnoj obuci. Ali se postavlja pitanje — kako odrediti koja će iskustva važiti i za bu-

dućnost i koliko im mesta treba dati u okviru pripreme armije za rat. Svakako, ako bi se ratnim iskustvima dao veći značaj i mesto u obuci i vaspitanju nego što zaslužuju, to bi moglo predstavljati ozbiljnu prepreku i kočnicu u prilagođavanju, aktuelizaciji, osavremenjavanju obuke i njenom prilagođavanju uslovima i zahtevima modernog rata. Ovde je potrebno ukazati da se ratno iskustvo kroz obuku kao po inerciji nameće i prenosi sa starije generacije koja je učestvovala u ratu, na mlađu, koja u njemu nije bila. Starešine iz rata tu imaju značajnu ulogu. Tradicije i iskustva ponekad se čvrsto i uporno održavaju u svesti tih ljudi, čak se idealiziraju i apsolutiziraju, što objektivno sputava i ograničava usvajanje novog i odbacivanje zastarelog ratnog iskustva. To sve negativno deluje na proces osavremenjavanja vojne obuke. Stoga se borba protiv upornog čuvanja ratnog iskustva koje ne odgovara novim uslovima može smatrati kao put za brže usvajanje novog, kao doprinos podizanju kvaliteta obuke.

Prema tome, da bi obuka bila što približnija uslovima novog rata mora, pre svega, polaziti od novog, a od starog uzimati samo ono što odgovara savremenim ratnim potrebama i uslovima. Ali istovremeno sa zasnivanjem na onome što je danas savremeno, aktuelno i poznato na području vojne nauke i veštine ratovanja i što sačinjava njenu osnovu, ona mora sadržavati i elemente budućeg, odnosno mora se zasnivati na predviđanjima najverovatnijeg načina ratovanja, vojno-naučnim i tehničkim dostignućima. »Međutim, stalni napredak tehnike i menjanja taktičkih principa traži od svih starešina da se obuci, a naročito vežbama u ovladavanju savremenom vojnom tehnikom posveti posebna pažnja. Po mom mišljenju biće potrebno da tu još radikalnije i smelije budu prihvaćena nova rešenja koja više odgovaraju našim uslovima i našim gledištima o narodnoj odbrani. Pri tome uvek treba imati u vidu i iskustva iz naše narodne revolucije.«⁵

Dakle, za pravilno rešavanje problema prilagođavanja obuke uslovima savremenog rata moraju se uzimati u obzir sve tri vremenske dimenzije: prošlost, sadašnjost i budućnost, pri čemu će težište rada biti na poslednje dve. Savremeno naoružanje, pre svega termonuklearno, zahteva potpuno novu taktiku, strategiju i organizaciju oružanih snaga. Taktika iz II svetskog rata, izuzimajući partizansku, neminovno bi vodila porazu. »Novo oružje je« — kaže Kiseljev — »ušlo u oštru protivrečnost sa starim metodama borbe«. Savlađivanje ove protivrečnosti, podešavanjem ratne veštine i sistema obuke karakteristikama takvog oružja, osnovni je preduslov savremene obuke.

Međutim, pored onoga što sačinjava opšti fond vojno-naučne misli i teorije ratne veštine, postoji, i nužno je da postoji, vojno-teorijska misao i teorija rata i ratne veštine posebno svake države. Pored elemenata opšteg ova misao razrađuje, tretira i sadrži i sve ono što je specifično za koncepciju vođenja rata i ratnu veštinu dotične zemlje. Iz toga implicitno rezultiraju sadržaji, principi i metodi vojne obuke.

Zaostajanje na području nacionalne vojnoteorijske misli za potrebama savremene ratne prakse, predstavlja najozbiljniju kočnicu u osavremenjavanju obuke i konkretnom osposobljavanju oružanih

⁵ J. B. Tito: *Povodom dvadesetogodišnjice JNA, Vojno delo*, decembar 1961. god. str. 743—744.

snaga i narodnih masa za budući rat. Vojnoteorijska misao, može se slobodno reći, nikad u prošlosti nije imala veći značaj nego danas. Ovo proizlazi otuda što putevi i tokovi kojima bi se kretao novi opšti rat, pa i rat pojedinih zemalja koje bi u njemu učestvovala, nisu trasirani i utvrđeni. Ostalo je još mnogo pitanja na koja treba odgovoriti, a ukoliko vreme dalje odmiče iskršava ih sve više. Posledice zaostajanja u praksi obuke pa i priprema oružanih snaga za rešavanje zadataka u novom ratu mogu biti neuporedivo teže nego dosada. »Ako su ranije greške i nedoradenosti u vojnoj obuci, u vojnoj veštini mogle da se ispravljaju u toku rata danas je potpuno nemoguće u to se nadati. Nove metode borbe moraju biti razrađene, osvojene i uključene u praksu jedinica još pre početka vojnih dejstava«. ⁶ Obučavanje u toku samog nuklearnog rata bilo bi veoma skupo. Neobučene jedinice izložene dejstvu atomskog oružja trpele bi ogromne gubitke i poraze. Zato oružane snage eventualno novi rat moraju dočekati savršeno obučene. Vojnoteorijska misao ponikla na vlastitom tlu, odražavajući opšte i nacionalne zakonitosti rata, mora osvetljavati puteve stvaranja i izgrađivanja adekvatne ratne veštine i obuke. »Dinamici i razvoju oružja mora da odgovara dinamizam, stvaralački karakter vojnoteorijske misli, bez čega bi vojna veština neizbežno zaostajala i ne bi mogla da obezbedi rešavanje zadataka koji pred njom stoje«. ⁷

Protivurečnosti u obuci. Prilagođavanje obuke uslovima rata predstavlja dijalektički proces. To se manifestuje u borbi suprotnosti unutar učesnika obuke, i između njih, s jedne, i sredine koja ih okružuje, s druge strane. Naime, da bi obuka bila što bliskija ratnim uslovima i ratnom načinu delovanja i ponašanja vojnika, nužno je da se učesnici u njoj tako uživljavaju kao da stvarno ratuju. Kad se to kaže ne misli se samo na stvaralačku uobrazilju, maštu i dočaravanje moralno-psihološke ratne klime i fizionomije rata, nego i na ponašanje i delovanje koji odgovaraju tako zamišljenoj ratnoj stvarnosti i procesu obuke. Da bi se vojnik mogao na obuci tako ponašati on mora biti ne samo fizički, nego pre svega psihički veoma aktivan i neprekidno budan. Sve je to za njega ozbiljan napor i psihičko opterećenje. Stoga on prvo mora savladati unutrašnji otpor koji deluje u suprotnom pravcu od onoga što se od njega zahteva na taktičkoj vežbi, borbenoj obuci, manevru, maršu i slično. Taj otpor dolazi otuda što vojnik teško potiskuje iz svesti misao da se na obuci radi o nečemu što samo delimično sadrži elemente oružane borbe, da nepridržavanje normi ratnog ponašanja i delovanja na obuci ne povlači opasne i neprijatne posledice i sl. Podsticanje vojnika da savladava ovakve i njima slične unutrašnje protivurečnosti i prepreke mora da bude stalna briga starešina kroz vaspitanje, kontrolu njihovog držanja na obuci, načine obavljanja zadataka i dr. To je važan podsticaj za prilagođavanje obuke ratnoj stvarnosti. Ne treba pritom zaboraviti da je to sve daleko teže postići u miru nego u ratu. Naučiti vojnika da koristi zemljište i da se po njemu kreće kao da dejstvuje neprijatelj, da kopa rovove i utvrđuje zaklone kao da predstoji napad ili odbrana, dejstvo neprijateljske artiljerije,

⁶ Красная звезда, 1. II 1964.

⁷ Ibid.

atomske udar, da se maskira kao da ga posmatra protivnička strana i slično — nije lako postići, iako to na prvi pogled izgleda obična i laka stvar. Uspeši u ovom smislu biće utoliko veći ukoliko učesnici u obuci, vojnici i starešine, svesno i istrajno, ulažu napore da mobilišu svoju volju i prevaziđu postojeće unutrašnje protivurečnosti koje ih sputavaju da se na obuci ponašaju kao da su u borbi.

Druga protivurečnost — spoljašnjeg karaktera, postoji između stalne brige i staranja za što udobniji život vojnika i potrebe za što većim psihičkim i fizičkim naporima i lišavanjima da bi se obuka tako što više približila ratu. Poznato je, na primer, da u toku borbe vojnici mora često da trpi glad, žeđ, umor, hroničnu neispavanost i slično. U mirnodopskim uslovima ne samo da ovo ne dolazi do izražaja ni na višednevnim manevrima, nego se nastoji da ljudstvo i u najtežim uslovima obuke dobije najkvalitetniju hranu. Ovo, kao i mnoge druge suprotnosti, koje vrše uticaj na proces prilagođavanja obuke ratnim uslovima, nije jednostavno rešiti. Međutim, to ne znači da traženje i izučavanje najcelishodnijeg načina rešenja ovog problema nije potrebno i značajno. Naprotiv, takvo rešenje na svoj način traže i nalaze sve armije. Neke podižu glas protiv preteranog konformizma i navikavanja vojnika na najpovoljnije uslove života u toku služenja roka u armiji, druge opet stvaraju veštačke uslove da bi se utvrdila granica izdržljivosti ljudi u gladovanju, izolovanom životu od naselja, dodiru sa ljudima i slično.

Jedino ispravno rešenje navedenih suprotnosti je da se maksimalno zahteva od ljudi u obuci ali i maksimalno brine o njihovim potrebama. Zapostavljanje ili apsolutizovanje, jedne ili druge od navedenih suprotnosti dovelo bi do devijacije u procesu obuke. Briga i staranje o svim potrebama vojnika, bez napora u obuci i suprotno ovome, maksimalni naponi u obuci bez brige i staranja o njihovim potrebama, vode istom rezultatu — neuspehu u obuci i vaspitanju.

Pri ovome treba naglasiti da se dobro organizovanim zajedničkim vežbama, manevrima i uopšte obukom može stvoriti takva situacija iz koje se može videti koliko je ljudstvo spremno da podnese lišavanja, kako se u takvim uslovima drži i reaguje. Sve ovo može dosta da doprinese realnoj pripremi vojnika za rat i njihovom adaptiranju ratnoj stvarnosti. No ovde je potrebno još istaći da ta adaptacija ne znači pasivno prilagođavanje ratnoj stvarnosti. Nije dovoljno samo naviknuti vojnike na napore, lišavanja, strah i emocionalnu napregnutost, na razaranje i strpljivo podnošenje svih ratnih nedaća. Traži se mnogo više od toga. Potrebno je da se kroz obuku vojnici i starešina osposobe za akciju, za delovanje, za snalaženje u svim prilikama za stručno i nepokolebljivo izvršavanje zadataka.

Ali ukoliko je obuka složenija utoliko je njeno prilagođavanje borbi komplikovanije. Kada je u ratu odlučivala fizička snaga, zamah mačem, kopljem i udar buzdovanom, nije bio problem približiti obuku oružanoj borbi. Ali i na ovom stupnju razvitka ratna veština nije stihijno postizana. I tada je bilo boljih i lošijih vojskovođa i starešina, onih koji su postizali manje ili veće uspehe u vođenju rata. Ali ostaje kao zakonitost da prilagođavanje obuke ratnim uslovima zavisi od objektivnih

i subjektivnih faktora i da je proces ovakve adaptacije istorijski bivao sve teži u koliko je bila komplikovanija i ubitačnija tehnika a rat sve složeniji.

Ekonomski faktor i vreme. Ekonomski faktor je često jedna od prepreka za približavanje obuke uslovima i zahtevima rata. Na vežbama i manevrima većeg obima stvaraju se borbene situacije i atmosfera koji su najpribližniji stvarnom ratu. Ali su takve vežbe — u kojima su angažovane veće jedinice i značajnija materijalna tehnička sredstva — skupe. Zato je njihovo praktično izvođenje veoma ograničeno, a samim tim i oblik obuke u kojoj se jedinice i pojedinci najefikasnije mogu pripremiti za sve ono što može doneti novi rat. Zbog takvih ekonomskih mogućnosti obuka se ne izvodi sa jedinicama u ratnom sastavu i sa ratnim formacijama. Iz istih razloga, teži se skraćivanju vojnog roka, iako obuka postaje sve složenija i komplikovanija. Svakako, da bi obuka bila približnija ratu da duže traje, jer se time stvaraju veće mogućnosti za sticanje potpunijih znanja, navika i veština i njihovo učvršćivanje i usavršavanje praktičnim izvođenjem radnji i primenom borbenih sredstava u organizovanim i raznovrsnim vidovima obuke. Međutim, ekonomski faktor pored ostalog ograničava vreme, a to opet ide na štetu približavanja obuke radu i ponašanju ljudi u ratu.

Vreme, kao faktor u ratu, na kvalitativno nov način dolazi do izražaja u savremenim uslovima. U borbi pa čak i u ratu, brzina dejstva ne meri se više danima i mesecima, kao što je bilo u prošlim ratovima, već satima, minutima, a ponekad i sekundima. Borbena dejstva odvijace se neuporedivo brže nego ikada ranije. Zato tempo radnji na obuci treba da odgovara tempu odvijanja savremenih borbenih dejstava. Da bi jedinice i pojedinci mogli brzo reagovati u ratu nužno je da do majstorstva ovladaju tehnikom, da poseduju formirane posebne borbene navike, psihičke i fizičke sposobnosti i da do maksimuma poznaju vojnu nauku i veštinu u domenu svojih dužnosti i zadataka. No, da bi se ovo moglo postići, neophodno je najintenzivnije i najracionalnije koristiti vreme predviđeno za obuku. To znači da bitka za vreme odlučuje ne samo u ratu nego i u obuci. Ta bitka se može dobiti i obuka podići na onaj stepen koji odgovara potrebama rata, pre svega, dobrom organizacijom i primenom odgovarajućih savremenih vojnodidaktičkih i opštih pedagoških i psiholoških tekovina u domenu vojne obuke i vaspitanja.

Motivi i volja. Obuka se ne može uspešno prilagoditi i približiti ratnoj, borbenoj situaciji ako vojnik ne učestvuje u njoj sa voljom. Zato se pred organizatore i izvođače obuke postavljaju ozbiljni problemi. Na obuci, kao što je poznato, nedostaju osnovni motivi koji utiču na ponašanje i držanje ljudi u ratu, kao što su: opasnost i osećanje straha izazvani stvarnim dejstvom oružja.

Poznato je da se ljudi u samom ratu vrlo brzo obučavaju i ponašaju kako to nameće gruba ratna stvarnost i opasnost po ličnu egzistenciju. Sa velikim interesom i spremnošću prihvata se odmah sve ono što povećava bezbednost i pomaže uspešnijem suprotstavljanju protivniku. Svakako, potreba za celishodnim ponašanjem u borbi nameće se sama

po sebi. Uslovi sredine i ratne situacije u najvećoj meri pomažu obučavanju ljudi uopšte, pa i u ratu. Ali u mirnodopskoj obuci stvar stoji sasvim drukčije. I pored postojanja svesti o potrebi približavanja obuke uslovima rata, nedostajanje navedenih faktora deluje u suprotnom pravcu i otežava proces adaptacije obuke ratnoj stvarnosti. Vojniku i starešini ne preti opasnost po život bez obzira kako vrše svoje dužnosti. Borbena obuka u miru uvek je bezopasna stvar. Pored toga, kroz proces vaspitanja u armiji, a i pre dolaska u nju, vojnik se moralno-psihološki priprema i za rat i protiv rata. Ta protivurečnost slabi uverenje kod učesnika obuke da može doći do primene onih znanja, veština i navika koje stiće u toku služenja vojnog roka. Ovi faktori ne podstrekavaju ljude i pored insistiranja da se u obuci užive u stvarnu ratnu situaciju. Prema tome, prilagođavanje obuke ratu u velikoj meri će zavisi od toga koliko su otklonjene navedene prepreke i vojnik ubeđen da treba da se ponaša i deluje na obuci kao u ratu.

Odnos praktičnog i teorijskog dela nastave. Borba se vodi, kao što je poznato, na zemljištu ili, tačnije rečeno, u tri prirodne sredine: na kopnu, moru i u vazduhu, a perspektiva je da se vodi i u kosmosu. Sve to upućuje na značaj praktične strane obuke, na potrebu praktičnog rada i vežbanja u svim navedenim sredinama, svim klimatskim i meteorološkim uslovima u kojima se inače vodi rat. Samo se tako obuka može prilagoditi ratnim uslovima i ratnoj praksi. Otuda se imperativno zahteva da vojnik što manje vremena provodi u kasarni ili učionici, a što više na terenu, što manje da izučava vojnu teoriju, a što više praktičnu veštinu ratovanja. Međutim, sve složeniji karakter rata i oružane borbe, sve šire angažovanje i učešće naučnih disciplina u oblasti vojne problematike i rata, zatim sve masovnija primena najkomplikovanijih tehničkih i borbenih sredstava u savremenom ratu — dovode sve više do unošenja obimnog materijala teorijskog karaktera u sve programe vojne obuke, kako onog za starešine tako i za vojnike. Pored toga, nužnost intenzivnijeg i dužeg rada na ideološkom izgrađivanju ljudi, izučavanju sve složenijih udžbenika i pravila vojne obuke, takođe doprinose razvijanju teorijske obuke, odnosno rada sa vojnikom u zatvorenim prostorijama na račun rada na zemljištu. Može se reći da se stalno pojačava tendencija razvoja teorijskog dela obuke na račun praktičnog i lociranja nastave u učionici, kabinetu i na poligonu umesto na zemljištu. Istina, teorija je neophodna kada predstavlja uopštenu praksu vojne veštine i doprinosi razumevanju i dubljem shvatanju kako rata kao društvenog fenomena, tako i svega onog što je nužno za razvijanje i unapređivanje procesa obuke. Pri ovome se takođe mora poći od činjenice da primena naj-složenijih mašina, aparata i instrumenata u ratu nameće potrebu dubljeg poznavanja zakona fizike, hemije, elektronike, automatike i dr. Na današnjem stepenu ratne prakse nije dovoljno da vojnici i starešine poznaju samo manipulativnu stranku tehnike, naoružanja i odbrambenih sredstava uopšte, već i principe njihovog rada, zakone na kojima oni počivaju, uzročno posledične veze u njihovom funkcionisanju, uslove uspešnog korišćenja itd. Sve to neminovno dovodi do unošenja teorijskih sadržaja u vojnu obuku, pa samim tim nameće potrebu

obuke u učionici. Dakle, tendencija dominiranja teorije postala je opšta pojava u savremenoj vojnoj obuci. To je posledica, pored onoga o čemu je bilo reči, razvitka vojne nauke i tehnike i revolucionarnih promena koje iz toga nastaju. Treba naglasiti da se teorijski deo obuke ne može izbeći ma koliko se težilo izvođenju obuke na zemljištu. U savremenim uslovima obuka u učionici je neophodna ne samo u periodu mira nego i u toku samog rata. Kroz nju se stiču određena znanja nužna za razumevanje složenih problema koje postavlja ratna praksa. Upravo teorijski i praktični deo obuke, odnosno rad u učionici — kabinetu, neodvojivo je povezan sa praktičnim radom na zemljištu. Oni se uzajamno prožimaju i delom uslovljavaju.

Ipak tendencija prenošenja težišta obuke sa terena u učionicu nije uvek pozitivna i u skladu sa zahtevima savremene i oružane borbe. Sudbina rata, i danas, kao i u prošlosti, rešavaće se uglavnom na bojištu, a ne u kabinetu.

Postojeće protivurečnosti u odnosu teorija-praksa i učionica-zemljište mogu da budu rešene ne jednostavnim eliminisanjem onog dela obuke koji ima čisto školski karakter, nego, pre svega, racionalizacijom nastavnog procesa, usavršavanjem nastavnog metoda i oblika i dosledno adekvatnim lociranjem obuke prema prirodi nastavnih sadržaja. To je osnovni put da se skрати nastavno vreme potrebno za savlađivanje teorijske obuke, njegovo svođenje na racionalnu meru i izvođenje obuke u sredini analogno ratnim uslovima.

Poligonska, kabinetska i nastava u učionici. U prethodnim razmatranjima najviše smo se zadržavali na borbenoj obuci u kojoj dolazi do primene svega onog što su vojnici i starešine predhodno naučili. Radi se o onom delu vojne obuke koji se uglavnom izvodi na zemljištu, uz maksimalno korišćenje borbene tehnike, naoružanja i prisustvo »protivnika« itd.

Međutim, postavlja se pitanje da li postoje slične poteškoće i kod one obuke koja se izvodi u učionici, kabinetu, krugu kasarne i na poligonu? Na ovakvo pitanje može se uglavnom negativno odgovoriti. U stvari ukoliko se deo teorijske nastave svodi na adekvatnu meru i u učionici obrađuje samo ono nastavno gradivo koje po svojoj prirodi to zahteva, takva nastava će, uz postojanje potrebnih didaktičkih i drugih uslova, dati najbolje rezultate i odgovoriti zahtevima rata. U protivnom, ukoliko se u zatvorenim prostorijama ili veštačkim sredstvima izvodi i ona obuka koja po prirodi svog sadržaja treba da se izvodi na zemljištu, onda će ona biti više udaljena od ratnih uslova nego obuka koja se izvodi na zemljištu i u uslovima koji iz toga proizilaze. Prema tome, pri oceni stepena prilagođenosti obuke uslovima rata ne može se polaziti prosto od toga koliko uslovi u kojima se ona izvodi odgovaraju ratnoj klimi, atmosferi i ambijentu, već od cilja koji se konkretnom obukom želi postići. Ako učesnici obuke, na primer, treba da savladaju takav program gde je potrebno koristiti školska nastavna sredstva, obezbediti optimalne uslove za usvajanje i razumevanje gradiva, njegovo utvrđivanje, ponavljanje, uvežbavanje, praktično primenjivanje itd., onda se nastava mora izvoditi u sredini gde za to postoje odgovarajući uslovi (učionica, kabinet, autodrom, poligon i sl.). Stoga

će, kada je reč o obuci u zatvorenim prostorijama, izostati mnogi zahtevi koji se postavljaju borbenoj obuci, kao, na primer, da bude fizički teška, da se izvodi u svim klimatskim i meteorološkim uslovima, danju, noću, po mraku i sl. Ovde će što je i razumljivo, najčešće biti postavljeni suprotni zahtevi, a to je da se obezbede optimalni didaktički, psihološki, fizički i organski uslovi za izvođenje obuke kako bi se vreme predviđeno za nju najracionalnije i najefikasnije iskoristilo.

Prema tome, u vojnoj obuci postoji teorijski, praktični i aplikacioni deo nastave koji treba što više da se približi borbenim prilikama. To znači da nastavni proces prolazi kroz tri faze: prva, koju sačinjava teorijsko objašnjavanje radnji, druga, njihovo praktično izvođenje u »školskim uslovima«, i, treća, organizovano izvođenje uz uzimanje u obzir svih elemenata. Tako, na primer, kada je reč o obuci iz naoružanja, ljudstvo se prvo sa njim upoznaje, zatim se obučava praktičnom rukovanju a tek na taktičkim vežbama sa njim dejstvuje u situaciji koja je najpribližnija ratnoj.

Problem lokacije obuke. U savremenim uslovima, kada je reč o kopnenoj vojsci, lokacija ili mesto (teren) za izvođenje borbene obuke predstavlja specifičan problem koji se negativno odražava na njeno prilagođavanje ratu. Način borbe u velikoj meri je uslovljen karakterom zemljišta, njegovim fizičkim, topografskim i drugim karakteristikama. Kada su ratovi vođeni na veoma ograničenom prostoru i sa primitivnim naoružanjem nije postojao problem u iznalaženju prostora za obuku. Ali prerastanjem rata u svetske razmere i njegovo vođenje na velikim prostranstvima i u svim topografskim i geografskim područjima, najraznovrsnijim uslovima reljefa, uz angažovanje ogromnih ljudskih masa i tehnike javio se problem prostora za obuku trupa angažovanih za izvođenje većih vežbi, manevara i sl. Vojnika treba obučiti da se bori na najraznovrsnijem terenu: u ravnici, na brdovitom i planinskom zemljištu, u šumi, tesnacu itd. Pored toga i razvoj naoružanja i borbene tehnike, povećanje njihovog razornog dejstva itd., zahteva sve šira i raznovrsnija prostranstva za njegovo korišćenje u procesu obuke. Već danas, na primer, isprobavanje svih raketno-nuklearnih oruđa nije moguće ni u granicama najvećih država. Prema tome, obezbeđivanje pogodnih terena za izvođenje obuke predstavlja jednu od prepreka za njeno prilagođavanje uslovima rata. Ovo se ispoljava čak i u taktičkim, a ne samo u operativno-strategijskim razmerama. Problem je u tom smislu danas i to kako prebaciti jedinice koje su locirane, na primer, u ravničastim terenima u brdovite i obrnuto, da bi se mogle obučiti onim oblicima borbe koji proističu iz karaktera zemljišta. Ovo pitanje je utoliko značajnije ne samo zato što će se savremeni rat voditi na velikim prostranstvima i na svakom zemljištu, već i zbog njegovog izrazito manevarskog karaktera, gde će iste jedinice često biti u situaciji da vode borbu na topografski i geografski veoma raznovrsnom zemljištu.

Oružana borba se u stvari vodi i u prirodnim i u veštačkim sredinama. Kopnena vojska ratuje u naseljenim mestima i izvan njih, vodi borbu na svakom mestu. Analogno tome nužno je da i jedinice budu

obučavane za borbu na raznovrsnom terenu i naseljenim mestima. Bez toga se ne može govoriti o uspešnom približavanju obuke ratnim situacijama.

Zaostajanje vojne pedagoške teorije. Prilagođavanje obuke ratnoj praksi ne zavisi samo od delovanja objektivnih faktora. Rešavanje tog problema u velikoj meri je determinisano i subjektivnim faktorima, stručnim organizatorskim i pedagoškim, a pre svega didaktičkim znanjima i sposobnostima izvođača obuke. Na današnjem stepenu razvitka vojne nauke, tehnike i ratne veštine, ne može biti govora o postizanju rezultata u obuci i vaspitanju vojnika, bez solidne opšte i vojnopedagoške, didaktičko-metodičke i psihološke kulture starešinskog kadra. Još manji uspesi se mogu očekivati u podizanju kvaliteta obuke na nivo koji odgovara potrebama i uslovima savremenog rata, bez pedagoški kvalifikovanih izvođača. Na ovu činjenicu ukazuju danas mnogi vojni pisci, teoretičari i praktičari. Kod nekih armija se, kao što je slučaj sa SSSR, vojna pedagogija svrstava u red značajnih vojnih nauka i ističe njena uloga u pripremi oružanih snaga za rat. U vojnopedagoškoj oblasti vrše se danas sve šira naučna istraživanja i uopštavanja iskustva, naročito u razvijenim armijama.

Međutim, činjenica je da vojno pedagoška teorija, a samim tim i praksa, zaostaje za savremenim potrebama obuke. To zaostajanje nije malo. Razlog ovoj pojavi je u tome što je pedagoškoj pripremi vojnih starešina u prošlosti poklanjano veoma malo pažnje. To se naročito odnosi na vreme do početka ovog veka. Ali i kasnije, sve do drugog svetskog rata, pedagoško-psihološko obrazovanje starešina veoma je zapostavljano i stavlano u drugi plan. Razlog ovome je relativno zaostajanje pedagoških nauka uopšte, a uz to i jednostavnost vojne obuke, sve do perioda tehnizacije armije i komplikovanja problema obuke. Pedagoško-didaktičko rutinerstvo prenošeno je sa nastavnika na slušaoce, sa starijih starešina i generacija na mlađe, skoro stihijno. Kao da se nije osećala potreba za apliciranjem naučno-pedagoških tekovina na području vojne obuke i za uopštavanjem didaktičke prakse generalisanjem pozitivnih iskustava sa tog područja.

U savremenim uslovima pedagoško-didaktička rutina i intuicija, bez naučnih znanja iz ove oblasti, ne može obezbediti podizanje obuke na savremeni nivo. No i pored očigledne pravilnosti takvog zaključka, vojnopedagoška teorija i praksa, pedagoško osposobljavanje starešina još uvek zaostaju za potrebama obuke. To objektivno predstavlja jednu od prepreka za osavremenjavanje vojne nastave. Posledice ovakve pojave postaju mnogo veće i teže nego ikada u prošlosti, jer je vojna obuka sve sadržajnije, složenija i teža, a predviđeno vreme za obučavanje i vaspitanje vojnika svakim danom je sve kraće. Rešavanje te protivurečnosti moguće je samo unapređivanjem sistema obuke, organizacije i načina njenog izvođenja. Jedan od bitnih uslova za realizovanje ovog zahteva je podizanje pedagoško-taktičke kulture izvođača obuke i opštih uslova potrebnih za njeno uspešno izvođenje.

Pukovnik
Stevo JOVANOVIĆ